

1989 BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇÜ VE BU GÖÇÜN TRAKYA BÖLGESİNE OLAN ETKİLERİ

Göksu Duygu*

ORCID ID: 0000-0002-3562-2753

Geliş Tarihi / Received: 15.06.2021 - Kabul Tarihi / Accepted: 08.08.2021

-60- Özet

Bulgaristan'ın, 19. yüzyılda müstakil bir devlet haline gelmesinden itibaren bu tarihten sonra sıkça Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yapılan göç olgusu karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yıllarda ise komünist ideoloji adı altında Bulgaristan'daki Türk azınlığa karşı uygulanan asimilasyon politikaları 1989 yılında kendi kültürel, kimlik ve milli aidiyetlerini korumak isteyen binlerce Bulgaristan Türkü'nün göçüne sebep olmuştur. Bu orandaki bir kitlesel insan hareketliliğinin hem Bulgaristan hem de Türkiye açısından birtakım sonuçlar doğurmuştur. Bu makale, Balkanlardan gelen göç dalgalarını ilk karşılayan merkez konumundaki Trakya bölgesinin, 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen göçün bölgeye olan etkileri üzerinde duracaktır.

Anahtar Kelimeler; Bulgaristan, Türkiye, Göç, 1989 Göçü, Trakya, Türk-Müslüman, Asimilasyon.

* Bologna Üniversitesi Global Cultures Yüksek Lisans Öğrencisi, goksud8@gmail.com

1989 BULGARIAN TURKS MIGRATION AND ITS EFFECTS ON THRACE REGION

Abstract

Since Bulgaria became an independent state in the 19th century, we frequently encounter the phenomenon of migration from Bulgaria to Turkey. The assimilation policies implemented under the name of communist ideology against the Turkish minority in Bulgaria in the 1980s led to the emigration of thousands of Bulgarian Turks who wanted to preserve their culture, identity and national belonging in 1989. A mass movement of people at this estimate had some consequences for both Bulgaria and Turkey. In this article, the Thrace region, which was the first center to meet the immigration waves from the Balkans, and the effects of the immigration from Bulgaria in 1989 on the region will be discussed.

Keywords; Bulgaria, Turkey, Migration, 1989 Migration, Thrace, Turk-Muslim, Assimilation.

Giriş

Bulgaristan, sahip olduğu coğrafi konum itibariyle hem geçmişte hem de günümüzde Anadolu ile Avrupa arasında stratejik bağlantıyı sağlanmasından ötürü bir çok insanın geçiş güzergahı üzerinde bulunması nedeniyle hep önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu nedenle, Bulgaristan sahip olduğu bu konum dolayısıyla tarih boyunca birçok göç olgusuna sahne olmuştur.

Bağımsızlık ve Milliyetçilik gibi birbiriyle bağlantılı olan iki yeni fikir akımı, XIX. yüzyıla değişim sancısını da getirmiş oldu. Fransa'da başlayan ve Napoleon aracılığıyla bütün Avrupa kıtasına yayılan bu fikirler, en çok da kimlik çeşitliliği bakımından kozmopolit bir yapıya sahip olan Balkan coğrafyasını XIX. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar Balkanları kana bulaşan etnik çatışmalara sebebiyet verecekti. XIX. Yüzyılda ortaya çıkan Milliyetçilik akımı ilk zamanlarında daha çok ırksal saflık esasına dayanmasından ötürü, özellikle Balkanlarda çıkan milliyetçi isyanlarda sadece belli bir ırka mensup kişilerden oluşan bir ülke yaratma gayesi taşımaktaydı. Milliyetçi bir isyana Rusya'nın dahil olması ile 1877-1878 yılları arasında meydana gelen savaş neticesinde kurulmuş olan Bulgaristan, sınırları içerisinde kalan Türk ve Müslüman azınlığı göçe zorlamıştır. (McCartey, 2014: 70). Bulgaristan'dan Türkiye topraklarına olan göç Komünist rejime kadar aralıklar ile devam etmiştir. Komünizm, ilkesel olarak milliyet görüşünü benimsememesine rağmen (Neuberger, 2004: 61) 1989 yılında yaşanan Bulgaristan Türklerinin göçü XX. Yüzyılın son diliminde ve Komünist yönetim anlayışına sahip bir ülkede milliyetçilik anlayışının hala güçlü ve etkili bir akım olduğunu ispatlamıştır.

1989 göçü sadece Bulgaristan için değil, Türkiye için de önemli bir olaydır. Bu yoğunlukta bir insan kitlesinin Bulgaristan'ı terk etmesinin ve Türkiye'ye yerleşmesinin elbette bir etkisi olacaktır. Bu makale, XX. Yüzyılın son çeyreğinin en önemli kitlesel göçünü tartışırken Bulgaristan göçmenlerinin yoğunlukla yerleştiği Trakya bölgesine olan etkilerini inceleyecektir.

I. Bulgaristan Tarihine Kısa Bir Bakış

Bulgar halkı, Osmanlı Devleti Balkanlarda hakimiyetini tesis etmeden önce de bu coğrafyada varlık gösteren Balkanlı topluluklardan birisidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasından itibaren günümüz Bulgaristan topraklarında sağlamış olduğu hakimiyet, '*Bulgaristan'ın Berlin antlaşması ile bağımsız bir devlet olarak tekrar kurulduğu 1878 yılına kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır.*' (TDV İslam Ansiklopedisi,1992: 391-396).

Osmanlı açısından Bulgaristan toprakları bir tahıl deposuydu. Balkan coğrafyası içerisindeki önemli stratejik konumu haricinde tarımın en önemli geçim kaynağı olduğu dönemlerde Bulgaristan, özellikle Osmanlı payitahtına iaaşeyi sağlayan önemli bir tarım toprağıydı. Anadolu Vilayetinden temin edilecek iaaşeyi yerine, Payitahta daha yakın konumu nedeniyle ulaşım imkanlarının kısıtlı olduğu dönemlerde, Rumeli Vilayeti Payitahta iaaşeyi temini noktasında önemli bir merkezdi. Bulgaristan'ın tarıma elverişli toprakları nedeniyle Osmanlı Payitahtının gıda ihtiyacını karşılamaktaydı. Bulgaristan'ın 93 harbi neticesinde imzalanan Berlin antlaşması ile Osmanlıdan bağımsızlığını ilan etmesi Osmanlı payitahtının bir müddet gıda sıkıntısı çekmesinin başlıca sebeplerinden birisi olmuştur.

I.ve II. Dünya savaşlarına bağımsız bir Devlet olarak katılan Bulgaristan, yeni kurulmuş genç Türkiye Cumhuriyeti ile de yakın siyasi ilişkilere sahipti. 1944 yılında iktidara gelen Bulgaristan Komünist Parti rejimi ile ülke Demir Perde ülkelerinden birisi haline gelmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi,1992: 391-396). Sovyetler Birliği ile sıkı ilişkilere sahip olan Bulgaristan, Balkanlarda yer alan en önemli Sovyetler Birliği müttefiklerinden birisiydi. 1990 yılında Sovyetler Birliğinde çözümlenin başlamasıyla birlikte bağımsızlığını ilan eden ülke, 90'lı yıllarda farklı bir ekonomik yönetime uyum sağlamaya çalışırken, Bulgaristan'ın milli parası olan *Leva* ciddi değer kaybına uğramıştır. Bu nedenle Bulgaristan, söz konusu olan dönemde ciddi bir ekonomik kriz dönemi geçirmiştir. Eski bir Sovyetler Birliği ve bunun yanında bir Balkan ülkesi olmasına rağmen Bulgaristan 2007 yılında Avrupa Birliği'ne üye olmuştur.

II. Bulgaristan ve Göç

Bulgaristan'ın XIX. Yüzyılın sonunda bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının ardından, Bulgar milli kimliğini inşa etmek adına Türk ve Osmanlı karşıtlığı ön plana çıkarılan unsurlar olmuştur. Bu tip Türk karşıtı milli kimlik inşası Bulgaristan dışında diğer Balkan ülkelerinde de sıkça rastlanılan bir durumdur. Dolayısıyla Balkanlardaki tarih yazımında, Türklerin '*Balkanları işgali*' ve '*Osmanlı boyunduruğu*' çerçevesinde bir tarih anlatımının geliştiğini görmek mümkündür.

Balkanlardaki Osmanlı karşıtı tutum, Avrupalı devletlere oranla Rus Çarlığı tarafından daha çok destek görmüştür. Rus Çarlığının bu desteğinin ardında ise Balkanlarda hakim olma gayesi vardır. Bu akım Rus Çarlığı bu gayesini '*Panslavizm*' politikası adı altında idealize etmiştir. Dönemim en önemli akımı olan milliyetçilik ve '*her milletin bir devleti olmalı*' düşünceleri Panslavizm akımı ile birleştirilmiştir. I. Petro ve II. Katerina'nın uyguladıkları bir

siyaset olarak tüm Slav ırkının bir devlet çatısı altında birleştirilmesi tezini savunmaktadır (Keleş, 2008: 126). Rus Çarlığı'nın ana amacı Panslavizm politikası adı altında Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da yaşayan bütün Slav ırkına mensup milletleri Rusya çatısı altında birleştirmektir (Keleş, 2008: 127). Bunun sebebi ise, büyük çoğunluğunun Osmanlı veya Avusturya-Macaristan gibi '*Slav olmayan*' yöneticilerin egemenliği altında yaşayan Slav ırkını bu boyunduruktan kurtarabilecek tek gücün Slav ırkının '*büyük birader*'i Rus Çarlığı olarak idealize edilmiş olmasından öte gelmektedir. Bu nedenle Panslavizm politikasını Rusya'nın, bu devletlerle dinsel, ırksal ve kültürel bağları dönemin popüler siyasi atmosferi çerçevesinde işleyerek başta Balkanlar olmak üzere diğer Slav Devletlerini kendi egemenliğine almak için uyguladığı bir politika olarak tanımlamak mümkündür.

Özetle, bahsettiğimiz Panslavizm politikası, başta da sözünü etmiş olduğumuz gibi birçok Balkan devletinin bağımsızlığını ilan etmesinde etkili olmuştur. İşte Bulgaristan da, 93 harbi olarak da bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus harbi sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanmıştır. Bu neticeyi, Rus emperyalizminin bir zaferi olarak nitelendirmek mümkündür (McCarty, 2014: 70).

Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet olarak dünya tarihi sahnesine çıkmasıyla birlikte Bulgaristan'dan Türkiye topraklarına doğru yoğun bir Türk ve Müslüman göçünü görmekteyiz. Bulgaristan'daki göç olgusu Krallık döneminde milliyetçilik bağlamında bir karaktere sahipken komünist rejimde ise komünist ve sosyalist ideolojiler altında perdelenerek tek bir Bulgar milleti oluşturma hedefi taşımaktaydı. Bu nedenle Bulgaristan'dan yapılan önemli Türk ve Müslüman göçlerinden bahsetmekte yarar vardır.

A.93 Harbi Sonrası Göç

93 Harbi, Bulgaristan'da 1876 yılında başlayan milliyetçi ayaklanmalar tetiklemiş, Rusların ise Panslavizm doğrultusunda takip ettiği politika neticesinde Nisan 1877'de Rus taarruzları ile başlamış 1878 yılının Mart ayına kadar devam etmiştir. Savaşın sonucunda Bulgaristan'ın Ruslar tarafından zapt edilmesinden sonra sivil halka karşı Ruslar tarafından uygulanan eziyetler dünya savaş tarihinde eşine az rastlanır bir niteliktedir (McCarty, 2014: 73). Savaşların ardından sivil halktan can kayıplarının sebebi çoğunlukla hastalık, kıtlık ve bazı saldırılar neticesinde oluşmuştur. Bulgaristan'ın Ruslar tarafından ele geçirilmesinin ardından sivil Türk ve Müslüman ahaliye uygulanan katliamlar dönemin Batılı gazetelerinde bile kendine yer bulmuş, bahsi geçen dönemde bölgede görevli olarak bulunan İngiliz diplomatların şahit olduğu

bu vahşetin boyutları, diplomatik belgeler aracılığı ile günümüze aktarmıştır (McCarty, 2014: 110).

Sivil halka yapılan bu katliamlara Rus ordusu dışında Rusların en önemli müttefiki olan Bulgarlar da dahil olmuştur. Bu katliamları yapan Bulgarların çoğunun sıradan köylülerden oluştuğu görülmektedir. Kanıtlanmamış olmakla birlikte Rus Kosaklarının¹ da Ruslar lehine çalıştıkları ve Müslüman halktan gasp ettikleri silahları kendileri için saklamayıp Bulgarlara teslim etmeleri, Ruslar lehine çalıştıkları yönündeki en kuvvetli işaretlerdendir. (McCarty, 2014, s.76) Çok sayıda katliam, ırza geçme köylerin yakılması gibi faaliyetler neticesinde Müslüman ahalinin büyük bir kısmı Bulgaristan'ın başka bölgelerine dağıldığı gibi büyük bir kısmı ise günümüz Trakya bölgesine, dönemin Edirne Vilayetine, göç etmek zorunda kalmışlardır. Rusların uyguladıkları katliamların bir amacı da Türk nüfusunun bölgeyi boşaltmasını sağlayarak savaştan sonra yerleştirilecek buraya yerleştirilecek Slav ırkına mensup nüfus ile bölgede Rus çıkarlarını koruyacak (McCarty, 2014: 145) bağımsız bir Slav Devleti oluşturmaktı. Sonuç olarak, Bulgar topraklarında 6 asırdır yaşayan Müslüman-Türk ahalinin yerinden edilmeye başlanması 93 Harbine dek dayanır. Ve sonrasında bunu çeşitli olayların sebep olduğu göçler de takip etmiştir. Ayrıca şu da belirtilmelidir ki, homojen bir nüfus elde etme amacı taşıyan göçe zorlama politikasının bir diğer gayesi ise Türkleri yerleştikleri Avrupa topraklarından sökmektir.

B. Balkan Savaşları Sonrası Göç

Balkan savaşları Osmanlı Devleti'nin savaşmakta olduğu devlet sayısı göz önüne alındığında 93 Harbi'nden farklı bir karakter taşır. Osmanlı'dan bağımsızlığını ilan etmiş ve yeni kurulmuş olan Balkan devletlerinin '*Türkleri Balkanlardan atmak*' için giriştikleri savaşın neticesinde pek çok insan yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan göç etmek zorunda kalmıştır.

Bulgaristan özelinde ele almak gerekirse, bu devlet ilk savaşta önemli başarılarla imza atmıştır. Bu nedenle sadece şu an Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan topraklarında değil, savaşın sonucunda elde ettiği Edirne Manastır ve Selanik'te yaşayan Müslüman ahaliye de benzer zulmü yaşatmıştır. 93 Harbi'nde olduğu gibi Balkan Savaşları'nda da Bulgarlar yaptıkları gibi benzer yağma ve talan faaliyetlerine devam etmiş bunun yanı sıra bu savaşta Kosakların yerine Bulgar askeri güçlerine destek olarak milliyetçi gerillalar olan

1 Kosaklar veya Kazaklar genelde Rus bozkırlarında yaşayan başıboş haydut gruplarıdır. Çoğu zaman Ruslar tarafından savaşlarda kullanılarak gerilla faaliyetlerini yapmaları sağlanırdı.

'Komitacılar'² geçmişti. Balkan Savaşları'nda kaçan mültecilerin bazıları geri dönme eğilimi göstermiştir fakat Bulgarlar özellikle Müslüman köylerindeki evleri yağmalamış, hayvanlarına ve mallarına el koymuşlardı. Öte yandan aldıkları topraklarda zorla Hristiyanlaştırma politikası uygulamaya geçirmişlerdir (McCartey, 2014: 167). Bu durum Müslümanlar için ise yüzyıllardır sahip oldukları kültüre ve geleneklerine ihanet etmek, kısacası, etnik kimliklerini değiştirmek demektir. Milliyetçilik akımı her ne kadar bahsi geçen dönemde çok etkili bir akım olsa da milli kimliğin dini kimlikten tam manasıyla ayrılamaması nedeniyle, din değiştirmek milli kimliğin reddi anlamına gelirdi. Kısaca başka bir kültürel topluluğa dahil olmak anlamına gelmektedir. Bulgarlar da kalan Türk ve Müslüman nüfusu nüfusunu eritmek için bu politikayı silah zoruyla uygulamaya koymuştur.

-66- Asimilasyon politikaları, yağma, talan, ırza geçme, toplu katliamlar Balkanlarda yaşayan birçok Türk ve Müslümanı topraklarından etmiştir. Türk nüfusunu azaltma amacıyla yapılan katliamlar ve göçe zorlama amacına ulaşmış ve birçok Türk ve Müslüman, bugünkü Bulgaristan toprakları başta olmak üzere Osmanlı'nın elinde kalan topraklara sığınmışlardır.

III. 1989 Göçü

1989 göçü Bulgaristan'dan daha önce yapılmış olan göçlerden hem benzerlikler hem de farklılıklar taşır. Benzer yapıdadır çünkü kendinden olmayanı topraklarından atmak için gerçekleştirilen eylemlerin şekil değiştirmiş bir hali uygulanmıştır. Farklıdır çünkü 1949-1952 yılları arasında 162 bin göçmen gelirken 1989 yılında Bulgaristan'dan 300 binden fazla göçmen sadece 1 ay içinde gelmiştir (Kuyucuklu, 1990: 280). Göç gibi kitlesel olaylarda bunu tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Bulgaristan'da yaşayan Türk ve Müslüman azınlığın göçünü tetikleyen birçok etken mevcuttur fakat bunların başında, Bulgaristan Komünist rejiminin Türk ve Müslüman kitlenin '*komünist ilkelere uyum sağlamaları*' amacıyla ortaya attıkları '*soya dönüş*' projesinin ardında kültürel anlamda tek-tipleştirme yani bir asimilasyon politikası yatmaktadır. Bunun yanında ise pek çok Bulgaristan Türk'ünün Nazi uygulamasından farksız bir uygulama ile bu duruma karşı çıkanların toplama kampına gönderildiğine tanıklık edilmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin bir sonucu olarak 1989 yılında 300 binden fazla Bulgaristan Türk'ü (yukarıdaki ile aynı şekilde) göç etmek zorunda kalmıştır.

2 Özellikle 19. Ve 20. Yüzyılda Balkanlarda milliyetçilik emelleri doğrultusunda mücadele eden silahlı örgütlere verilen isimdir.

A . Jivkov Yönetimi

Bulgaristan Komünist Partisi iktidara geldiğinde, Komünist modeli benimseyen diğer Balkan devletlerinden farklı olarak Nazi işgaline uğramamış olmasından ötürü Nazi karşıtı bir direniş grubunun diğer ülkelerde olduğu gibi Komünist partiye evrilmesi sonucu iktidara gelmiş bir hükümet değildi (Mazower, 2017,s.175). Eylül 1944'te iktidara gelen Komünist yönetim savaş nedeniyle ülkede meydana gelen tüm olumsuzlukları gidermeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin bir üyesi olan Komünist Bulgaristan yönetimi de diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Sovyet tarım modelini takip ederek tarım alanlarında kolektifleştirmeye gider (Mazower, 2017: 177). Tarım alanında sağlanan olumlu gelişmeler ile birlikte diğer iş kollarına da yapılan yatırımlar neticesinde sağlanan kalkınma ile komünist yönetim böylece savaşın ülkeye verdiği zararları telafi etmeyi başarmıştır.

Komünizm ilkesel olarak bir ırkın diğerine karşı üstünlüğünü kabul etmez. Çünkü Marx'ın Komünist Manifestosu'na göre milliyetçilik ve bir ırkın diğerine karşı üstünlüğü Kapitalizmin bir başka formudur (Neuberger, 2004: 61). Dolayısıyla komünist yönetime sahip ülkelerden milliyetçi bir tutum sergilemesi beklenmez. Buna rağmen konu Balkanlar olduğu zaman Bulgaristan örneğinde açıkça görüldüğü gibi komünist yönetimlerin karakteristiği de ülkelerin kendi iç dinamiklerine göre değişim göstermektedir. Jivkov yönetiminin öncesindeki Komünist politikalar bir kenara bırakılırsa Jivkov yönetiminde milliyetçi bir tutumla komünist ilkelerin Türk ve Müslüman azınlık tarafından benimsenmesini sağlamak adı altında Bulgaristan'da kitlesel olarak en büyük azınlık grubu oluşturan Türklere karşı bir asimilasyon politikası uygulanmıştır.

Bulgaristan'ın Osmanlı Devletinden bağımsızlığını ilan ettiği 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden beri Rusya ile iyi ilişkileri sürdürmektedir. Rusya'nın öteden beri Balkanlarda kendine sıkı sıkıya bağlı bir müttefik oluşturma amacı Bulgaristan'da vücut bulmuştur. Bu nedenle Komünizmin Bulgaristan'da daha fazla kökleşmesi amacıyla hareket eden Jivkov, 1976 senesinde gerçekleşen Bulgaristan Komünist Partisinin 11. genel kongresinde Sovyetlere ve Komünist ideallere olan bağlılıklarını da önemle vurgulamıştır (Yılmaz,2008: 27).

B. Bulgarlaştırma Politikası

Bulgaristan'da yaşayan Türklere de, SSCB'nin diğer bölgelerinde yaşayan Türki topluluklar gibi Komünist yönetim gereği yapılan tarım topraklarının kolektifleştirilmesi veya okulların devlet tekeline toplanması gibi uygulamalara maruz kalmışlardır (Mazower,2017: 177). Buna ek olarak Sovyetler

Birliği'nin sahip olduğu federal sistem Müslüman azınlığa her zaman bir otonomi sağlamıştır (Neuberger,2004: 60). Fakat bu tip uygulamalar doğrudan milli kimliğe ve kültürel öğelere karşı bir saldırı veya tutum içermemesine rağmen toplu halde yaşarlarken, Türklerin ülkenin çeşitli bölgelerine dağıtılmalarını da ilerleyen yıllardaki asimilasyon politikalarının öncüsü saymak mümkündür (Börklü, 1999: 69). Ayrıca Türkiye gibi önemli bir NATO müttefikliğiyle sınır komşusu olup büyük bir Türk kitleye sahip olmak da Bulgaristan için bir güvenlik tehdidi oluşturmaktaydı (Neuberger, 2004: 60). 1980'li yıllarda yapılan nüfus sayımları neticesinde Türk azınlığın toplumun yüzde 40'ını oluşturması (Börklü, 1999: 71) ve Bulgar nüfusa karşı gelecekte tehdit oluşturabilecek potansiyele sahip olması Bulgaristan Komünist yönetiminde milliyetçi bir tutumu harekete geçirmiştir.

-68-

1989 yılında yaşanan göç patlamasını tetikleyen olaylar zinciri 1962 yılına kadar götürülebilmektedir. Bulgar İlimler Akademisi'nin yayımladığı rapor Türklerin asimile edilememesinin nedenini İslam dinine bağlılıkla açıklamıştır. Dolayısıyla, ezan okunması ve cenaze törenleri gibi dini ibadet ve usullerin hükümet tarafından yasaklanmasına karar verilmiştir (Yılmaz, 2008: 34). Bu eylemler neticesinde Türkiye'ye göç başvurusunda bulunan binlerce kişi olmuştur.

Bulgarlaştırma politikası adı da verilen 'Soya dönüş' projesi en dar manasıyla Bulgaristan'da yaşayan azınlıkları Bulgar kabul eder ve onların başka dini ve kültürel aidiyetlere sahip olduğunu reddeder. Dönemin Bulgaristan Başkanı *Stanko Todorov'un* ifadeleriyle "*Bulgaristan tek-uluslu bir devlet*" (Mazower, 2017: 177) olduğu için aslında Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Türkler, sonradan Türkleşmiş Bulgarlardır.³ Bu nedenle bu bölgede yaşayan insanların aslında 16. Yüzyılda Osmanlılar "*işgal edene*" kadar katışıksız Bulgar olup sonradan Türkleştirildiklerini (Maral,2010: 30) dolayısıyla yapılacak her türlü eylemin, onların geçmişte sahip oldukları gerçek kimliklerini tekrardan ortaya koymak için bir girişim olduğu yönünde tezler üretilmiştir. Bu da, Komünist Bulgar hükümetinin asimilasyon faaliyetlerinin meşruiyetini ispatlamak için bu ve benzeri aslı olmayan savlar ile kendini haklı çıkarma çabası olduğunu söylemek mümkündür.

Bulgarlaştırma politikası 1970'li yıllardan itibaren etkisini giderek artırarak çeşitli uygulamalar ile kendisini hissettirmeye başlamıştır. 1984 yılından itibaren Bulgarlaştırma politikası tüm zalimliği ile gün yüzüne çıkmış ve bu sefer doğrudan kişilerin aidiyetleri üzerine bir saldırı başlamıştır. Örnek vermek gerekirse, Türk-Arap kökene sahip isimlerin Slav isimleri ile

3 Bu durum sadece Türkler için değil diğer Müslüman azınlıklar için de geçerli bir durumdur.

değiştirilmesi, Türkçe konuşulmasının yasaklanması, mezar taşlarının kırılması veya boyanması, camilerin kapatılması, ibadetlerin sınırlandırılması gibi uygulamalar sayılabilir (Börklü, 1999: 71). Türk ahaliden bu uygulamalara karşı çıkanlar ise Belene ve Boboldov gibi toplama kamplarında çalışmaya zorlanmışlardır (Kuyucuklu, 1990: 271). Bu yasak ve baskılar ile Komünist Bulgar hükümeti, Bulgaristan'da yaşayan en büyük azınlık nüfusunu oluşturan Türkleri asimile etme konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir. Kısacası Komünist Bulgaristan yönetimi, Bulgaristan topraklarında yaşayan bir Türk varlığını kabul etmiyordu.

C. Bulgaristan Türklerinin Bulgarlaştırma Politikalarına Tepkileri

Bulgaristan Türkleri kendi kimliklerine, aidiyetlerine ve kültürlerine karşı uygulanan bu baskıcı durum karşısında elbette ki sessiz kalmamıştır. 1984 yılı itibariyle Türklere yapılan baskıların artması neticesinde, Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesine karşı örgütlenen Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'ın çeşitli şehirlerinde bu duruma karşı gösteriler düzenlemiştir.

Özellikle 1984 yılının Aralık ayında Kırcaali'deki isim değişikliğine karşı düzenlenen büyük protesto gösterisinde annesinin kucağında iken güvenlik güçlerinin açtığı ateş neticesinde öldürülen *Türkan bebek*, Bulgaristan Türklerinin kimlik mücadelesinin bir sembolü haline gelmiştir (Zafer, 2010: 28).

Belene Kampı ise Bulgar hükümetinin uygulamalarına karşı çıkanların hapsedildiği toplama kampıdır. II. Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan'daki hükümete karşı olan muhaliflerin hapsedildiği Tuna Nehri'nde bir ada olan Belene adasından adını Belene kampı, 80'li yıllara gelindiğinde ise Bulgar hükümetinin zorunlu isim değişikliğini reddeden Türklerin hapsedildiği, işkence gördüğü ve diğerlerine de gözdağı verilmeye çalışılan bir hapisane haline gelmiştir (Radoykov, 2019). 20. Yüzyılın son yarısında da ilk yarısında olduğu gibi toplama kamplarının hala insanları sindirmek amacıyla bir araç olarak hala kullanılıyor olması ülkelerin, yaşanmış bunca acıdan henüz bir ders çıkarmış olmadığının göstergesidir.

Türklere karşı uygulanan kimlik ve aidiyetlerini unutturmaya yönelik bu baskıcı tutum, toplama kamplarında çalışmaya zorlanmaları da onları sindirmeye yetmemiş, aksine örgütlenmelerini daha da kuvvetlendirmiştir. Kurdukları direniş örgütleri ile ülke içindeki birlikteliği organize etmeye ve seslerini, başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelere de duyurmayı, ve yaşanan bu insan hakları ihlalden onları da haberdar etmeye çalışmışlardır. 1985-1989 yılları arasında Bulgaristan'daki Türklerin direnişini organize etmek için

pek çok gizli örgüt faaliyet göstermiştir. Bunların faaliyetleri genel itibari ile birbirine benzemektedir. *Türk Kurtuluş Hareketi, Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Dayanışma Derneği, Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi* (Zafer, 2010: 28) gibi derneklerin en önemli çalışmaları arasında bildiri dağıtarak Bulgaristan'da yaşayan Türk ahaliyi Bulgaristan hükümetinin uyguladığı asimilasyon faaliyetlerine karşı bilinçlendirerek, hükümetin bu baskılarına karşı bir direniş organize etmek yönünde faaliyet göstermişlerdir.

Türklerin verdikleri mücadeleler haricinde, 1988 yılında Bulgaristan'daki baskıcı rejime karşı Bulgarların oluşturduğu " *Bağımsız İnsan Hakları Koruma Derneği*", Bulgaristan'da yaşayan tüm vatandaşların haklarının korunmasına ve tüm etnik ve dini aidiyetlerin ayrıştırılmasına karşı koymak adına bu derneği faaliyete geçirmiştir (Zafer, 2010: 9). Amaçları ise yapılan bu insan hakları ihlalini dünya ile çeşitli gazete ve yayın organları ile Batı medyasına duyurmaktır. Bu bağlamda derneğin Türk üyelerinin 1988 ve Ocak 1989 yılında Batı menşeli yayın gruplarına verdikleri röportajlar (Zafer, 2010: 1) neticesinde Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı uygulanan baskıyla kimliklerini yani aidiyetlerini değiştirme girişimlerinden uluslararası kamuoyu haberdar etmişlerdir.

1989 göçünde bütün bu tepkilerin daha geniş bir alana yayılmasını ve Kapıkule'nin kapılarının açılmasını hızlandıran Naim Süleymanoğlu'ndan da bahsetmek gereklidir. Bir Bulgaristan Türkü olarak dünyaya gelen Naim Süleymanoğlu, 1980'li yılların başında Bulgaristan adına halter dalında birçok başarıya imza atmış dünyaca ünlü bir sporcudur. Komünist Bulgaristan hükümetinin isim değiştirme politikasını yaygın olarak uygulamaya başlamasıyla Naim Süleymanoğlu'nun ismi de ' *Naum Shalamanov*' olarak değiştirilmiştir. Bu olay doğrultusunda Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye iltica başvurusu yapmış olmasına rağmen, bu başvuru hala bir Demir Perde ülkesi olan Bulgaristan'ın politikaları nedeniyle mümkün olmamıştır. Bu nedenle Naim Süleymanoğlu 1986 Uluslararası Melbourne Halter Şampiyonasından Türk gizli servisi tarafından kaçırılmıştır (TRT Spor, 2018). Bu kaçırılma olayının duyulması zulüm gören Bulgaristan Türklerinin Bulgarlaştırma politikalarına karşı direnmelerini kuvvetlendirmiştir.

Naim Süleymanoğlu'nun 1988 yılında Seul Olimpiyatlarında tarihe geçen başarısının ona dünyaca tanınırlık getirmesinin ardından Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen toplantıda Bulgaristan Türklerine karşı uygulanan asimilasyon politikasını dile getiren bir konuşma yapması, dünyanın gözünü Bulgaristan'da yaşanan olaylara çevirmesini sağlamıştır. Bu nedenle Naim Süleymanoğlu'na *Kapıkule'nin Anahtarı* (TRT Spor, 2018) lakabı verilmiştir.

Bu gelişmelerim neticesinde, Bulgaristan'ın Türk azınlığa karşı uyguladığı bu politikaların özellikle Avrupa basının da geniş yer bulması hükümetin yoğun bir baskı altında kalmasına neden olmuştur. Sovyetlerin yönetimine sıkı sıkıya bağlı olan Bulgaristan Komünist yönetiminin (Kuyucuklu, 1990: 273), SSCB'nin uygulamaya koyduğu Glasnost ve Prestroyka politikalarını kendi ülkesine adaptasyonunda sorun çekmesi ve zaten dağılma sinyalleri vermeye başlayan Bulgaristan yönetiminin bu yoğun dış baskılara daha fazla dayanması mümkün değildi.

D. 1989 Bulgaristan Türklerinin Büyük Göçü

20. yüzyıl, insanlık tarihinin daha önce bir benzerine daha önce rastlanmadığı bir biçimde pek çok farklı şiddet olayına tanıklık etmiştir. Yüzyılın son 10 yıllık dilimine girilen bu dönemde yaşanan böylesine büyük bir göç, insanlık tarihinin bir başka karanlık sayfası olarak yerini almıştır. 1989 göçü, II. Dünya Savaşı ile birlikte çıkarılan İnsan Hakları yasalarının uygulanmasında hala sorunlar olduğunun ve milliyetçilik akımının hala ne kadar kuvvetli bir damar olduğunun bir başka göstergesidir.

29 Mayıs 1989 tarihli Todor Jivkov'un yaptığı televizyon konuşmasında "Türkiye, Bulgaristan'dan göç etmek isteyen Türklere kapılarını açsın" açıklamasının ardından dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın da 'Bizim kapılarımız herkese açık' olarak verdiği yanıt (İnginar, 2012: 47) yıllardır baskı gören Bulgaristan Türklerinin anavatana göç etmesinin önünü açmıştır. Türkiye'nin vize uygulamasının olmadığı Haziran-Ağustos ayları arasında sayıları 300 bini geçen Bulgaristan Türk'ü Türkiye'ye gelmiştir. Ağustos ayı itibariyle başlatılan vize uygulaması ile göç yavaşlamıştır. Türkiye'nin daha yıllar öncesinden bu tür bir kitlesel göçün olabileceğinin sinyallerini almış olmasına rağmen Türkiye bu yoğunlukta gelen göçmen kitlesi için yeterli bir hazırlığa sahip olmaması nedeniyle göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamakta bir takım sıkıntılar yaşamıştır. Bu göçün simgesi ise Türkiye-Bulgaristan sınırının bulunduğu Edirne'deki Kapıkule sınır kapısı olmuştur.

Bulgar makamlarınca 3 aylık turistik bir gezi olarak değerlendirilen bu kitlesel hareket, Bulgaristan'daki baskıdan kaçan Bulgaristan Türklerinin bütün mal varlıklarını geride bırakmalarına, sahip oldukları malları da paraya çevirememelerine neden olmuştur (Yılmaz, 2008: 275). Bulgar hükümeti göçmenleri *turist* olarak gördüğünden dolayı, bütün mal varlıklarını bırakmak zorunda kalan göçmenler ayrıca bankadan paralarını da almalarına izin verilmediğinden dolayı yanlarında sadece taşıyabilecekleri kadar eşya ve 500 leva ile Türkiye'ye gelmişler ve burada barınma başta olmak üzere pek çok

ekonomik zorluk çekmişlerdir (Kuyucuklu, 1990: 275). Bulgar hükümeti hiçbir zaman bunun bir göç olduğunu kabul etmemiş ve bu nedenle de düzenli bir göç antlaşması imzalamaktan geri durmuştur. Türkiye'ye gelen göçmenleri ise aile ziyaretine giden turistler olarak değerlendirmişler ve ülkelerine geri dönecekleri yönünde demeç vermişlerdir (Kuyucuklu, 1990: 276).

Göç etmek ise özellikle gelen göçmen aileler için çok büyük bir sorun teşkil etmiştir. Kimse ne olacağını veya nereye gideceğini bilemediği için Kapıkule sınır kapısı ilk 3 aylık dönemde büyük bir kargaşaya ev sahipliği yapmıştır. 1989 yılı göçmenlerinden birisi olan Safiye Topçu ile yapılan görüşmede aktardıklarına doğrultusunda, kendilerine gidecek bir yer bulan göçmen aileler kendilerinden sonra gelecek olan tanıdık veya komşularına nereye gittiklerini bildirmek için Kapıkule'deki tren garında fotoğraflarıyla beraber adres bilgilerinin de yer aldığı panoların olduğunu aktarmıştır. Safiye Topçu'nun göç esnasında yaşadıklarına değindiği bir diğer anısı ise Bulgar yönetiminin Bulgaristan'da yaşayan Türkler üzerinde oluşturdukları Türk algısının ne olduğu açıkça göstermektedir. Bulgar hükümeti komünist yönetim uygulamalarından dolayı demokrasiye sahip olan ülkelerin hep kötü yaşam tarzına sahip olduğu yönünde bir propaganda tekniği geliştirmiştir. Bu nedenle göç esnasında Safiye Topçu'nun anlattıklarına göre, Türkiye sınırına geçtiklerinde çeşmelerden suların akması en şaşırdığı nokta olmuş. Bu örnek Bulgaristan hükümetinin, Bulgaristan Türkleri üzerinde uyguladığı Türkiye hakkındaki propaganda ile oluşturmak istediği kötü imajın en önemli kanıtlarından birisidir. Topçu'nun diğer bir değindiği nokta ise sınırda bulunan görevli polislerin Türkçe konuşmasına ne kadar çok hayret ettiği. Türkçe konuşmanın 1984-89 arasında yasaklı olmasından dolayı göçmenlerin her yerde Türkçe konuşan insanlarla karşılaşmaları ve rahatça anadillerini konuşabilmeleri onlar için en büyük şanslılık ve mutluluk sebebi olmuştur (Topçu, 2021).

Göçmenlerden, Türkiye'de akrabası olanlar akrabalarının yanına yerleştirilirken, akrabası olmayanlar ise başta Trakya bölgesi olmak üzere İstanbul ve Bursa illerine yerleştirilmişlerdir. Türkiye'ye gelen göçmenlerin bir kısmı burada yaşadığı zorluklar ve göçmen olmanın psikolojik yükü nedeniyle tekrar Bulgaristan'a geri dönmüştür (Topçu, 2021).

Sonuç olarak ilk nüvelerini 1960'lı yıllarda gördüğümüz ve giderek şiddetini arttıran Bulgaristan Türklerine karşı uygulanan asimilasyon politikaları 80'li yıllarda şiddetini daha da arttırmış, bu gerilim ise sınır kapılarının açılmasıyla beraber 1 yıl içinde toplam 360 bin Bulgaristan Türkü'nün Türkiye'ye göç etmesiyle neticelenmiştir.

IV. Göçün Etkileri

Göç, kitlesel bir insan hareketi olmasının dışında, yanında pek çok sosyal, kültürel ve ekonomik etkiyi de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda göç veren veya göçe neden olan Bulgaristan ve göç alan Türkiye için farklı etkiler meydana getirmiştir. Bu başlık altında göçün her iki ülkeye olan etkileri incelenirken makalenin ele alacağı esas nokta olan Trakya bölgesine yönelik etkileri ise daha önce bu bölgeye yerleşmiş olan eski Bulgaristan göçmenlerinin anıları üzerinden incelenecektir.

A. 1989 Göçünün Bulgaristan'a Olan Etkileri

Bulgaristan hükümeti, 1989 yılında kapıları açtığında göç edenlerin geri geleceğini düşündüğü için bunun ülke için bir kayıp olacağını düşünmüyordu. Türkiye'ye gelen göçmenlerin büyük bir oranının Türkiye'de kalmayı tercih etmesi Bulgar ekonomisine olumsuz yönde bir etki etmiştir. Şöyle ki komünist yönetim ile toprağa bağlı ekonominin yanında sanayi kuruluşlarının da yer almasıyla birlikte iş kollarında bir çeşitlenme olmuştu. Sanayi kuruluşlarında daha çok Bulgar nüfusun istihdam edilmesinden ötürü Bulgaristan Türklerini daha çok kırsal kesimde yaşaması nedeniyle tarımsal alanda daha aktif olarak yer almışlardı (Yılmaz, 2008: 278). Dolayısıyla Bulgaristan'ın tarımsal üretimini önemli bir kısmını sağlayan Türk azınlığın ülkeden ayrılmasıyla en çok tarım sektörü etkilenmiştir. İşgücü olarak başka sektörlerde çalışan Bulgarlar, göçün ilk günlerinde tarladaki ürünlerin toplanması için tarım sektörüne kaydırılmıştır (BBC News, 1989).

Tarım sektörü dışında sanayi kollarında ve sağlık sisteminde de benzer şekilde bir etkilenme ortaya çıkmıştır. Türklerin göç etmesiyle aslında kalifiye olarak bu alanlarda teknik bilgi sahibi olan insanların kaybı (Yılmaz, 2008: 278) Bulgaristan devleti açısından ciddi şekilde hissedilmiştir. Aynı niteliklere sahip bir elemanın sıfırdan yetiştirilmesinin zor olduğu için Vietnam ve Çin'den (BBC News, 1989) ucuz işçi olarak tekstil veya diğer sanayi kollarında çalıştırılmak üzere eleman getirmişlerdir.

Göçün ardından gerçekleşen SSCB'nin 1991 yılında dağılmasından sonra yönetim şeklini değiştiren Bulgaristan, komünist ekonomik modelden uzaklaşarak kapitalist dünya ekonomisine entegre olmaya çalıştığı bu zorlu dönemde Türklerin göç etmesiyle oluşan ekonomik kaybı daha şiddetli hissetmiştir.

B. 1989 Göçünün Türkiye'ye Olan Etkileri

1989 Göçünün Türkiye'ye etkilerini ise olumlu ve olumsuz yanlar olarak iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Olumsuz yanı; Türkiye'nin bu büyüklükte bir göç dalgası beklemiyor olması nedeniyle gelen göçmenlerin nerede iskân edilecekleri sorunun ortaya çıkmış olmasıdır. Göçmenlerden akrabası olanlar akrabalarının yanlarına giderken birçoğu devletin sağladığı araçlar ile belli başlı şehirlere veya köylere götürülmüş burada ise çoğu zaman otobüs garlarında veya boş olan herhangi bir mekânda (hayvan ahırları, yeni inşa edilmiş pencereleri dahi olmayan evler dâhil) aylarca konaklamak zorunda kalmışlardır (Topçu, 2021). Bunun dışında, yerliler ile göçmenler arasında her ne kadar dil ve kültür birliği olsa da gelen göçmenlere karşı ayrımcılık ve dışlamaya dayalı tavırlar sergileyenler olmuştur. Yapılan görüşmede aktarıldığı üzere, göçmenlere *'Bulgarlar geldi'* ifadeleri veya buna benzer ayrımcılık ifade edecek sözler göçün ilk zamanlarında sıklıkla karşılaşılan sorunlardan bir tanesidir.

-74-

Olumlu yanları ise, Bulgaristan için önemli bir kalifiye eleman kaybı oluşturan yetişmiş iş gücü olan Bulgaristan Türkleri, Türkiye ekonomisi için ehil oldukları ilgili alanlarda önemli bir iş gücü temin etmişlerdir. Bulgaristan'dan gelen Türk aileler çeşitli alanda mesleki becerilere sahip olduğundan dolayı, Türk hükümetten bir beklenti içine girmemişler ve kendi çabalarıyla tarım, sanayi veya beceri sahibi oldukları başka meslek gruplarında çalışarak bir yandan ülke ekonomisine katkı sağlarken öte yandan da ekonomiye herhangi bir yük teşkil etmemişlerdir.

C. 1989 Göçünün Trakya Bölgesine Olan Etkileri

Trakya, coğrafi olarak Balkanların bir uzantısı konumundadır. İstanbul'a olan yakınlığı nedeniyle de bir geçiş noktası görevi görmektedir. Dolayısıyla Balkanlarda kayıpların yaşanmaya başladığı 19. Yüzyıl sonundan itibaren Balkanlardan gelen göçmenlerin sığındıkları ilk yer Trakya bölgesi olmuştur. Bu nedenle, Trakya bölgesindeki yaşayanların çoğunluğunun geçmişte Balkan göçleri ile bölgeye yerleşmiş göçmenlerin torunları olduğundan, günümüzde de Rumeli veya Balkan kültürünün hala canlı tutulduğu Trakya bölgesi, Balkan kültürünün devamı açısından önemli bir merkezdir.

Balkan göçmenleri, yerinden edilmenin ve göçün ne kadar zorlu bir süreç olduğunun bilincinde olduklarından ötürü yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin değerlerine sıkı sıkıya bağlı bir tutum içerisinde olmuşlardır. Milli bir devlet çatısı altında ve kendi milliyetinden, dininden olanlar ile birlikte yaşayan bu ilk göçmenler, göçün üzerinden uzun yılların geçmesi nedeniyle

zamanla geldikleri bölgelerle olan irtibatlarının kesilmesinden dolayı Rumeli Türk kültürel öğelerinin, ağızın ve adetlerin bazılarının unutulmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin büyük bir kısmının Trakya bölgesine yerleşmesi, bölgede zamanla körelmiş olan Balkan kültürüne ait öğelerin canlanmasını sağlamıştır. Bunun birlikte bölgenin geçmişinde Balkan göçmenliği geçmişinin olmasından dolayı Trakya bölgesine gelen göçmenlerin Türkiye'nin diğer bölgelerine göç edenlere oranla ülkeye uyum sağlamaları daha kolay olmuştur (Topçu, 2021).

1980'li ve 1990'lı yılların Türkiye'si günümüzden daha farklı bir konumdaydı. Özellikle kırsal ve kent yaşantısının birbirinden farklı olması nedeniyle Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Trakya bölgesinde de kız çocuklarının eğitimi veya kadınların çalışması konusunda da hala birtakım sorunlar mevcuttu. Kız çocukları büyük bir oranda en çok ilkokul 5. Sınıfa kadar okula gönderiliyor, köyde okul olmadığı için çok az sayıda aile, kızını ilçe merkezindeki ortaokula veya liseye gönderebiliyordu. Bunun haricinde çalışabilecek yaşa ulaşmış okumayan kız çocukları veya evli kadınlar bölgede açılan fabrikalara çalıştırılmak için gönderilmiyordu (Topçu, 2021). Gidenlerin sayıları seyrek olmakla birlikte fabrika işinde çalışan kadınlara karşı da bir toplum baskısı ve dışlanma söz konusuydu.

1989 yılında gerçekleşen bu yoğun göç ile Komünist idareden gelen Bulgaristan Türkleri, özellikle Trakya bölgesindeki kadınların sosyal güvenceli olarak iş hayatına katılması ve kız çocuklarının okula gönderilmesi noktasında büyük bir farklılık yaratmıştır. Bulgaristan'daki sosyal hayat içerisinde okumayan kız çocukları iş hayatına hemen katıldığı için buraya geldiklerinde de aynı şekilde başta fabrikalar olmak üzere, yakın çevrelerindeki çeşitli iş kollarında çalışma hayatına katılmışlardır (Topçu, 2021). Bulgaristan'daki tüm malvarlıklarını, değerli eşyalarını bırakmış olan göçmenlerin burada tutunabilmeleri ve hayatlarını idame ettirebilmeleri için çalışmaları gerekliydi. Bu, sadece ailenin erkek bireylerinin çalışmasıyla olabilecek bir durum olmadığı için gelen göçmen kadınları fabrikalarda çalışma hayatına başlayarak aslında yerli olan kadınların da çalışma hayatına katılabilmeleri için önemli bir kırılma noktası teşkil eder. Göçmen kadınlarının çalışma hayatında yer almasıyla kadınların da çalışma hayatında var olabileceği, aile ekonomisinin kalkındığı, sosyal sigorta ile birlikte sağlık güvencesi ve emeklilik hakkının olmasından dolayı gelecek için de bir güvencenin olması peyderpey bölgedeki diğer kadınlarının da çalışma hayatına her geçen yıl daha fazla katılmasının önünü açmıştır (Topçu, 2021).

Okullaşma oranında ise önceki yıllara nazaran gözle görülür bir biçimde artış göstermiştir, 1989 yılında gerçekleşen göçten önce sayıları az da olsa

ortaokul ve liseye devam edenler kız çocukları mevcuttur. 90'lı yıllara kadar en fazla ortaokul seviyesine kadar gönderilen kız çocuklarının sayıları bu tarihten itibaren bir artış göstermiş ve zaman içerisinde lise hatta üniversitede okuyan kız çocuklarının sayısında bir artış gözlemlenmiştir (Topçu, 2021). Dolayısıyla bu göç dalgası, özellikle kız çocuklarının hayata atılmasına ve hayatta onlara sunulanların haricinde kendileri için başka seçenekler de yaratmalarına imkân sağlamıştır. Trakya'da yaşayan kadınların sosyal ve ekonomik hayat-taki özgürlerini kazanması noktasında 1989 göçmenleri büyük pay sahibidir.

Kültürel anlamda ise Trakya bölgesi göçmenlik unsurlarını hala bünyesinde barındıran bir bölgedir. Bu nedenle, 1989 senesinde Trakya'ya gelen göçmenlerin Türkiye'nin diğer bölgelere yerleşen göçmenlere oranla uyum sağlamaları daha kolay olmuştur. Yakın bir geçmişte yaşanmış olan bu göç nedeniyle Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin gerçekleştirdikleri düğün, kutlama vb. toplu eğlencelerde Bulgaristan'daki Türk geleneklerine göre giyim-meleri, kendilerine has müzikleri çalmaları veya halk oyunlarını sergilemeleri zamanla Trakya bölgesinin yerlisi olmuş eski göçmenler tarafından da benimsenmiştir (Topçu, 2021). Nitekim 1989 göçmenleri ile beraber yaşayan bir kimse olarak şahsi deneyimim de bunu doğrulamaktadır. Örnek verecek olursak, düğün veya kına gibi eğlencelerinde çalınan Balkan havaları veya Bulgarca müziklerin yerli halk tarafından da kendi düğün eğlencelerinde çalınması aşağı yukarı son 10 yıldır Trakya bölgesinde yapılan eğlencelerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

-76-

Sonuç

Bulgaristan, uzak ve yakın geçmişte her daim Anadolu coğrafyası ile dirsek temasında olmuş bir ülkedir. Bu nedenle iki farklı kültür, birbirini çeşitli yollarla etkilemeyi sürdürmüştür. Bu etkileşimi sağlayan en önemli unsur ise göçtür.

Osmanlı ile başlayan, Türklerin Balkanlardaki iskânının en önemli merkezini de Bulgaristan oluşturmaktadır. 1989 yılına gelinene kadar pek çok defa Bulgaristan'dan Türk göçü olmasına rağmen Bulgaristan'daki en büyük azınlık grubunu yine Türkler oluşturmaktaydı. Azımsanamayacak bir nüfus yoğunluğunu oluşturan Bulgaristan Türkleri, milliyetçi politikalar çerçevesinde 19.yüzyılın son çeyreğinden itibaren defalarca yurtlarından sürülmüşlerdir.

Komünist bir rejimi benimsemiş olan Bulgaristan'ın bu ideolojik görüş çerçevesinde milliyetçi bir politika izlemesi seçmiş olduğu yönetim tarzına ters bir tutum oluşturmaktadır. Buna karşın Bulgaristan'daki Türk varlığının yakın bir gelecekte ülkenin nüfus dengesinin Türkler lehine döneceği endişesiyle Komünist Bulgaristan yönetimi asimilasyon uygulamalarını komünist

ideoloji altına gizlemiştir. Bu bağlamda Türk azınlığa karşı uygulanan insan haklarına aykırı bu tutum, bir topluluğun aidiyetine kast ederek ortadan kaldırma girişimidir. Bu emellerini ise 'Soya dönüş' adını verdikleri savla Türkçe konuşanların para cezasına çarptırılması, Türk-Arap kökenli isimlerin Slav olanlar ile değiştirilmeye zorlanması, ibadetlerin kısıtlanması, mezar taşlarının kırılması gibi Bulgaristan hükümetinin doğrudan kimlik ve aidiyetlere karşı yapılan bu saldırılara karşı çıkanlar ise zorunlu çalışma kamplarına gönderilmişlerdir. Bu gelişmeler göstermektedir ki, milliyetçilik, komünist ideolojiye karşı baskın çıkmış ve asimilasyon politikalarını gizlemek için sadece bir araç olarak kullanılmıştır. Ayrıca toplama kampı gibi bir uygulamanın muhalif grupları sindirmek için hala kullanılıyor olması da 20. Yüzyılın son dilimine girilen bu dönemde, yüzyılın ilk yarısında yaşanan acılara rağmen karşı hükümetin tavrını Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin etki derecesi ve önemi ile insan haklarına olan inancı sorgulatmaktadır.

Benzer şekilde Bulgaristan'ın, temeli insan hakları ve demokrasiye dayanan Avrupa Konseyi (AK) gibi bir uluslararası örgüte, bu olayların gerçekleşmesinin yakın bir zaman sonrasında, yani 1992 yılı kadar kısa bir süre sonra üye olacak olması, bu ülkenin yukarıda sözü edilen antidemokratik ve büyük insan hakları ihlalleri içeren politikaları ile büyük tezat oluşturmaktadır. Bu denli kısa bir zaman aralığında bahsi geçen politikalarda ne derece düzelmeye sağlanabilmiş olacağına akıllarda soru işareti yaratması, AK'nin üye kabulü konusunda bazı hususları görmezden gelebildiği ve/veya hukukiden ziyade siyasi sebeplerle hareket edebildiğini tartışılabilir kılmaktadır.

1989 Bulgaristan Türklerinin göçü, Bulgaristan ve Türkiye'ye pek çok etkisi olmuştur. Bulgaristan hükümetinin yetmiş iş gücünü kaybetmesi, 2 yıl sonra SSCB'den bağımsızlığını ilan ettikten sonra yeni bir ekonomik modele uyum sağlamaya çalıştığı için 90'lı yıllarda ekonomik bunalımın daha da derinleşmesine neden olmuştur. Türkiye, bu büyüklükte bir göç dalgasını karşıladığından dolayı gelen göçmenlerin nerelere yerleştirileceği sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun haricinde, göçmenlerin mesleki yeterliliklerinden ötürü çeşitli iş kollarında istihdam edilmişlerdir. Ayrıca, göçmenlerin çalışkan yapıları nedeniyle devletin vereceği yardım ile yetinmeyip ekonomik faaliyetler içinde bulunmaları bir yandan ülke ekonomisinin kalkındırılmasına katkı sağlarken diğer yandan ise bu yoğunluktaki bir göçün ülke ekonomisini olumsuz etkilemesine engel olmuşlardır.

Trakya bölgesi, Balkanlardan gelen göçmenlerin ilk ayak bastığı toprak olması nedeniyle Osmanlı Balkanlardan çekildikten sonra Rumeli-Türk kültürünün yaşadığı bir bölge konumunda olmuştur. İlk dönemlerde gelen göçmenlerin zaman içerisinde belli başlı gelenek ve görenekleri Türkiye'deki

kültürel atmosfer çerçevesinde şekil değiştirmiştir. Buna karşın 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen göç akınının bu gelenek ve göreneklerin tazelenmesine vesile olmuştur. Bunun haricinde ise gelen göçmen ailelerin yetişkin kızlarının iş hayatında yer almaları, bölge insanının, kadınların çalışma hayatında olmasına karşı oluşturdukları önyargılarının kırılması noktasında önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

Kaynakça

- BBC News (1989). *Bulgaristan Türklerinin Zorunlu Göçü*, (Video). YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=9Y1b-asR3yl>
- Börklü, F.Y. (1999). *Tarihi Seyir İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları*, S.10, BİLİG Dergisi.
- Keleş, E. (2008). *Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Lahiya*, S.21, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İLKE).
- Kemaloğlu, A.İ. (2012). *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kuyucuklu, N. (1990) *Bulgaristan 1989 Göçünün Nedenleri, Sonuçları ve Olası Sonuçları*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.
- Maral, F. (2010) . *Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Mazower, M. (2017). *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, (2. Baskı) , Ayşe Özil(-Çev.), İstanbul : Alfa Yayınları.
- McCartey, J. (2014). *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Fatma Sarıkaya (Çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- Neuberger, M. (2004). *The Orient within Muslim minorities and the negotiation of nationhood in Modern Bulgaria*, United States of America: Cornell University Press.
- Radoykov, İ. (09 Haziran 2019), *Bulgaristan Türklerinin Kapanmayan Yarası: Belene Kampı*, Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristan-turklerinin-kapanmayan-yarasi-belene-toplama-kampi-/1499387>
- Safiye Topçu ile yapılan yüz yüze görüşme, (08 Ocak 2021).
- TDV İslam Ansiklopedisi (1992). içinde, *Bulgaristan*. (C.6, sf. 391-396).
- TRT Spor. (2018). *Kapıkulenin Anahtarı Naim Süleymanoğlu* (Video). YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=xmojBPLG_Sg
- Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan Konsoloslugu. (16 Nisan 2021). *Bulgaristan Hakkında Genel Bilgiler*. <http://bulgaristankonsoloslugu.eu/bulgaristan-hakkinda-bilgiler.html>
- Yılmaz, R. (2008). *Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Zafer, Z. (2010). *Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi*, Akademik Bakış Dergisi, Gazi Üniversitesi Yayınları, C.3, S.10, 200-233.
- Zafer, Z. (2012). *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Zorunlu Göç*, Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi- Balkanlar Medeniyet Merkezi Dergisi, İstanbul, 28-44.